

діяльності сучасного суспільства показали, що здійснюються ВООЗ програм та ініціатив недостатньо для ефективного протистояння таким пандеміям. Для того щоб більш ефективно протистояти їм, потрібно участь міжнародних урядових і неурядових організацій, а також необхідно прийняття низки заходів політичного, економічного, правового характеру та створення системи глобального управління. Діяльність таких організацій, розробка та прийняття відповідних міжнародно-правових актів і законодавчих актів повинні доповнювати один одного та скоординовано бути направлені на вирішення проблеми розповсюдження епідемій та пандемій не обмежуючи права людини та свободу торгівлі. Це могло б сприяти підвищенню ефективності міжнародного співробітництва в боротьбі з епідеміями, що представляють глобальну загрозу. Тільки спільна глобальна координація та її правове регулювання в наданні допомоги державам по запобіганню, боротьбі з інфекційними захворюваннями може увінчатися успіхом, яка повинна охоплювати всі рівні (універсальний глобальний, регіональний, двосторонній, державний) і всі механізми (інституційний, нормативний, організаційний, контролю/моніторингу, доступу до лікарських засобів і т.д.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Задорожній О. В. Імплементація міжнародних стандартів захисту прав людини в сфері боротьби з інфекційними хворобами в національному праві України / О. В. Задорожній, М. О. Медведєва // Укр. часопис міжнар. права. – 2006. – № 1. – С. 64–76.
2. Fidler D. The Globalization of Public Health: Emerging Infectious Diseases and International Relations / D. Fidler // Global Legal Studies Journal. – Vol. 5:11. – 1997. – P. 12–57.
3. Сажієнко Н. В. Развитие международно-правового сотрудничества государств в сфере здравоохранения / Н. В. Сажієнко / Матеріали Міжнародного молодіжного научного форуму «ЛОМОНОСОВ-2011» / Отв. ред. А. И. Андреев, А. В. Андриянов, Е. А. Антипов, М. В. Чистякова. [Электронный ресурс]. – М. : МАКС Пресс, 2011. — 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Режим доступа до збірника : http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2011/1363/34318_604a.pdf
4. Сажієнко Н. В. Международно-правовое сотрудничество государств в медико-санитарной сфере / Н. В. Сажієнко / Людина і закон: публічно-правовий вимір : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «VII Прибузькі юридичні читання» (25–26 листопада 2011 року) / за ред. С. В. Ківалова, В. О. Тулякова, В. О. Козаченка. – Миколаїв : Ліон, 2011. – С. 97–99.

Н.А. Орловська,

доктор юридичних наук, професор,

Інститут національного та міжнародного права

Міжнародного гуманітарного університету,

м. Одеса, Україна

ПРОБАЦІЯ ЯК НОВЕЛА ЗАПОБІЖНОГО ЗАКОНОДАВСТВА (ЩОДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРОБАЦІЮ»)

Євроінтеграційні сподівання України спричинили появу у вітчизняному нормативно-правовому полі інститутів, доцільність яких тривалий час була предметом гострої фахової дискусії. Серед них – пробація – інститут, звичний для запобіжного законодавства західних країн та, почасти, держав, які запозичили західний (американський та європейський) досвід поводження з певними категоріями правопорушників. Ще у 1981 р. була утворена Європейська організація пробації.

В Україні, на фоні дискусії щодо правової природи, змісту, персоналу та суб'єктів, видів, наслідків пробації, було розроблено низку законопроектів (зокрема, № 3412 від 26.11.2008 р., поданий Швецом В. Д.; № 1197-1 від 18.01.2011 р., поданий Кабінетом Міністрів України; № 0921 від 27.11.2014 р., поданий Кабінетом Міністрів України). Нарешті 5.02.2015 р. було прийнято Закон України «Про пробацію».

Для розуміння значення пробації як засобу запобігання злочинності (зрозуміло, йдеться про рецидивну злочинність), її місця у запобіжному інструментарії доцільно звернутися до результатів теоретичних розвідок та осмислення зарубіжного досвіду в цій сфері.

Так, термін «пробація» можна сприймати у декількох варіантах, зокрема:

- концепція соціальної роботи з правопорушниками та іншими соціально вразливими групами;

- ієрархічна організаційна структура;
- орган державної влади (служба);
- різновид покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, і, водночас, умовне звільнення від покарання з випробуванням/умовне невинесення вироку (в ряді країн йдеться саме про відстрочення винесення вироку, а не про відстрочення його виконання);
- специфічний процес виконання альтернативних покарань;
- стан, у якому перебуває злочинець впродовж певного терміну (перебування під пробаційним наглядом);
- певна з'єднувальна ланка між кримінальною юстицією та соціальною роботою [1, с. 215–216].

Є можливим й поєднання певних підходів. Так, у Рекомендаціях CM/Rec (2010) 1 Комітету міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію (прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 20.01.2010 р.) пробація розуміється як постпенітенціарний контроль, який полягає у передачі особи, яка відбула покарання, під нагляд спеціалізованого органу – служби пробації.

Однак у будь-якому разі наголошується на тому, що пробація – це цілісна концепція, а не абстрактна юридична формула, формальний нормативний припис. У рамках цієї концепції службою пробації може виступати будь-яке відомство, яке утворено у відповідності до національного законодавства держави для виконання наступних функцій:

- надання інформації та консультацій суду та іншим органам, які приймають рішення, а також надання їм допомоги у винесенні обґрунтованого та справедливого вироку;
- підготовка ув'язнених до звільнення та наступного постпенітенціарного контролю;
- моніторинг та надання допомоги особам, які підлягають достроковому звільненню;
- проведення заходів відновного правосуддя;
- надання допомоги жертвам злочинів.

У компетенцію служби пробації входить здійснення передбачених законом заходів, які починаються правопорушнику – виховання, нагляд, контроль, надання допомоги, що переслідують мету скорочення рецидивної злочинності, соціальної адаптації правопорушника, забезпечення безпеки суспільства.

Серед пробаційних заходів особливе місце посідають так звані альтернативні покарання, але їх альтернативність позбавленню волі на певний строк не має вводити в оману, адже вони повинні бути «жорсткими, ефективними та результативними». Як впливає з позиції міністерства юстиції Англії та Уельсу, такі альтернативні заходи включають суворі обмеження у поєднанні з реабілітацією, репараціями з боку правопорушника на користь громади або потерпілого [1, с. 219].

Специфічним різновидом пробації є пробація щодо неповнолітніх (ювенальна пробація), яка є частиною ювенальної юстиції. На ювенальну пробацію розповсюджується загальна особливість ювенальної юстиції – соціальна насиченість, спрямованість на всебічний захист та допомогу дитині, яка вступила у конфлікт із кримінальним законом, що поєднуються із захистом суспільства та зниженням рівня рецидивної злочинності. Відповідно до цього компетенція служби ювенальної пробації у більшості держав, що утворили таку службу, охоплює не лише діяльність з реабілітації, соціальної адаптації неповнолітніх, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, звільнених умовно-достроково, але й увесь спектр соціальної, виховної роботи з дітьми, до яких були застосовані примусові заходи виховного характеру та покарання, не пов'язні з позбавленням волі.

У певних правових системах, наприклад, у Південній Кореї, центральною категорією ювенальної пробації є примусовий захисний захід. Відповідно, ювенальна пробація у цій країні – це комплекс заходів державного примусу, який включає систему освітніх, трудових та інших заходів, що обмежують права та свободи неповнолітнього, який вступив у конфлікт із кримінальним законом. Під час пробації неповнолітні не позбавляються волі, вони відвідують освітні курси, виконують безоплатні громадські роботи під наглядом, інші судові приписи щодо виправлення та соціалізації [2, с. 24].

У РФ ювенальна пробація запроваджена відносно нещодавно, у першу чергу, як механізм вивчення особистості неповнолітнього та вибору на цій підставі раціональних заходів реабілітації та ресоціалізації, у тому числі й організація та проведення примирних процедур. Основним працівником, який здійснює пробацію, є помічник судді, який спеціалізується на розгляді кримінальних справ щодо неповнолітніх (до 1.01.2013 р. – соціальний працівник). Цей помічник судді проводить бесіди з неповнолітнім та його законними представниками, збирає інформацію про неповнолітнього шляхом запитів додаткових характеристик на дитину та його законних представників. Здійснюється психологічна діагностика неповнолітнього, тестування. На кожного неповнолітнього складається карта соціального

супроводу, карта соціальних зв'язків (найближче оточення, наявність авторитетів, поточні конфлікти). Вивчаються життєві ситуації та обставини, які могли вплинути на процес соціалізації.

Закон України «Про пробацію» [3] (далі – Закон) регламентує пробацію як систему наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого (п. 6 ст. 2). При цьому видам пробації у Законі названі досудова, наглядова та пенітенціарна (ст. 8).

Підставою говорити про те, що пробація будь-якого виду є суто запобіжним інститутом, слугує положення ст. 4 Закону, у якому йдеться про те, що пробація має на меті забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень, забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності. Останній аспект пов'язаний із запобіжним контекстом через цілі заходів кримінально-правового впливу (у першу чергу, покарання), у яких втілюється міра відповідальності обвинувачених.

Виходячи зі ст. 9 Закону, досудова пробація являє собою досудову доповідь, яка має на меті добір інформації про обвинуваченого задля полегшення винесення обгрунтованого та справедливого вироку. Така доповідь має містити соціально-психологічну характеристику обвинуваченого, оцінку ризиків вчинення повторного злочину та висновок про можливість виправлення особи без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Іншими словами, відбулася формалізація та нормативна регламентація застосування на практиці результатів кримінологічних досліджень щодо особистості винного та кримінологічного прогнозування індивідуальної злочинної поведінки.

Однак звернемо увагу на те, що відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону підставою для застосування досудової пробації є письмовий запит суду до органу пробації про надання досудової доповіді щодо обвинуваченого. Таким чином, суд не зобов'язаний запитувати досудову доповідь у кожному конкретному випадку. Вбачається, що в Законі слід було б вказати на категорії правопорушників/кримінальних проваджень, по яких досудова пробація є обов'язковою. Зокрема, можна було б говорити про обов'язкову досудову пробацію щодо винних у насильницьких злочинах, вчинених у сім'ї, оскільки для даної категорії кримінальних правопорушень є характерними «віктимологічні гойдалки», коли лише випадок вирішує, хто з членів родинного конфлікту буде жертвою, а хто правопорушником. Нажаль, обов'язковість досудової доповіді не передбачена навіть для неповнолітніх (ст. 12 Закону).

Крім цього, зрозуміло, що суддя при вирішенні питання щодо виду та розміру покарання не може спиратися виключно на вказану доповідь, однак було б доцільним визначити характер висновків, які містяться у ній: якщо вони є обов'язковим для суду, який звернувся із запитом про надання такої доповіді, то у ч. 1 ст. 65 КК України доцільно це зауважити; якщо доповідь має суто рекомендаційне значення, то виникають серйозні зауваження стосовно її запобіжного значення.

Наглядова пробація (ст. 10) – це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт (у тому числі й тоді, коли покарання у виді громадських робіт або виправних робіт замінюють покарання у виді обмеження волі чи позбавлення волі на певний строк). Крім цього, наглядова пробація розповсюджується на осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів. Головний висновок, який впливає з цього припису, полягає у тому, що наглядова пробація не утворила новий вид покарання, а також вона не замінила звільнення від відбування покарання з випробуванням. Іншими словами, під наглядовою пробацією слід розуміти певну сукупність обов'язків, які накладаються службою пробації – кримінально-виконавчою інспекцією (ст. 19) на певну категорію засуджених, адже нагляд, реалізація пробаційних програм, проведення соціально-виховної роботи (завдання пробації – ст. 6) можуть бути здійснені переважно шляхом накладання обов'язків, висунення вимог тощо. В цьому сенсі запобіжне значення наглядової пробації є очевидним, принаймні, зрозуміло, що ця функція закладена законодавцем у відповідні положення Закону.

Однак така позиція як направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів є суто організаційною, і взагалі не є зрозумілим, що поєднує наглядову пробацію зі вказаним направленням. Чи під час такого направлення мають бути застосовані певні заходи

до засуджених до обмеження волі? Вочевидь, серед таких заходів можуть бути лише наглядові, адже, виходячи з ч. 4 ст. 13 Закону, до засуджених до обмеження волі, які направляються для відбування покарання до виправних центрів, соціально-виховна робота не проводиться. Говорити, що таке направлення запобіжний характер, не приходиться.

З положень ч. 2 ст. 7 Закону можна дійти висновку, що наглядова пробація є обов'язковою, адже її підставами є обвинувальні вироки суду, ухвали суду про заміну покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт; про звільнення від відбування покарання вагітної жінки або жінки, яка має дитину віком до трьох років; акт про помилування, яким засудженому замінено покарання або невідбуту частину покарання покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт.

Поряд із цим виникає питання: чи слід тепер розуміти положення ст. 76 КК України «Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням» як кримінально-правову регламентацію частини змісту наглядової пробації? Якщо так, то навіщо мати два приписи різної галузевої приналежності? Якщо ні, то яким чином наглядова пробація щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, може бути співвіднесена зі ст. 76 КК України?

Пенітенціарна пробація (ст. 11) – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання. При цьому орган пробації спільно з державними органами та органами місцевого самоврядування сприяють засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення; влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених; госпіталізації до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги; працевлаштуванні працездатних осіб. Цей вид пробації є обов'язковим, а його значення для організації кримінологічної системи запобігання рецидивній злочинності не викликає сумнівів.

Однак виникають очевидні аналогії з положеннями Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». Чи не є надмірним унормування у цій сфері, тим більше, що на практиці відповідні положення залишаються нереалізованими внаслідок відсутності коштів?

З огляду на види пробації та їх запобіжне значення виникає закономірне питання про відсутність регламентації постпенітенціарної пробації як окремого різновиду наглядових заходів. В цей же час в Україні ще з 1994 р. на рівні окремого закону наявний інститут адміністративного нагляду – системи тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами внутрішніх справ [4]. Вбачається, що запровадження постпенітенціарної пробації щодо окремих категорій правопорушників, яка могла б замінити адміністративний нагляд, у відповідності до Рекомендацій СМ/Рес (2010) I Комітету міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію, не лише б надало завершеності системі пробації, але й підвищило рівень ефективності запобігання рецидивній злочинності.

Нажаль, жодних приписів щодо захисту жертв злочинів, запровадження відновного правосуддя в контексті пробації немає. Як видається, захист суспільства від злочинних посягань, запобігання рецидивній злочинності лише б додали у результативності за умови включення до цілей, завдань пробації, змісту окремих її видів віктимологічної складової.

На окрему увагу заслуговують положення Закону щодо пробації стосовно неповнолітніх – ювенальної пробації. Виходячи зі змісту ст. 12 Закону, на неповнолітніх розповсюджуються загальні приписи щодо досудової, наглядової та пенітенціарної пробації, однак з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх. Дещо видозміненою є й мета, яка передбачає, зокрема, спрямованість на забезпечення нормального фізичного і психічного розвитку неповнолітніх, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків. Однак, за винятком дещо розширеного змісту досудової доповіді, включення у здійснення пробації органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, залучення батьків або їхніх законних представників, суттєвих відмінностей ювенальна пробація порівняно з пробацією щодо дорослих осіб не має.

Як видається, такий підхід не відповідає міжнародно-правовим стандартам поводження з неповнолітніми правопорушниками, зокрема, він не сприяє виконанню рекомендацій Комітету ООН з прав дитини, який у 2012 р. рекомендував Україні вживати заходів щодо того, щоб система ювена-

льної юстиції на практиці переходила від каральної до відновної парадигми, яка перебачає застосування заходів, альтернативних позбавленню волі, у тому числі, примирення, виведення із системи кримінального правосуддя, консультування, громадської роботи тощо [5].

Таким чином, на підставі викладеного можна дійти висновку, що пробація є новим інститутом запобіжного спрямування, але його унормування у профільному Законі викликає багато зауважень, що свідчить про нагальну необхідність серйозного його доопрацювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Див., наприклад: Ягунов Д. В. Створення в Україні системи пробації: проблеми та перспективи використання сучасного світового досвіду / Д. В. Ягунов // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. статей з питань європейської інтеграції та права / за ред. Д. В. Ягунова. – Вип.5. – Одеса : Фенікс, 2009. – С. 214–222.
2. Мальцев А. А. Преступность несовершеннолетних в Республике Корея: криминологические, уголовно-правовые, уголовно-политические аспекты: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. А. Мальцев; Дальневосточный гос. ун-т. – Владивосток, 2009. – 32 с.
3. Про пробацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.
4. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52. – Ст. 455.
5. Заключні зауваження та рекомендації Комітету ООН з прав дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/child/recommendations/>

Г.Й. Пузанова,

кандидат юридичних наук, доцент,

Інститут національного та міжнародного права

Міжнародного гуманітарного університету,

м. Одеса, Україна

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ФОРМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Державна політика іноземного інвестування (далі – ДПІ) – це цілеспрямована діяльність органів державної влади за рішенням економічних проблем, досягненню і реалізації загальнонаціональних цілей економічного і соціального розвитку суспільства або його окремих сфер, яка є засобом, що дозволяє державі досягти цілей, використовуючи правові, економічні і адміністративні методи дії на іноземних інвесторів як суб'єктів інвестиційних правовідносин [1, с. 579].

Як будь-який вид цілеспрямованої діяльності державних органів, державна політика іноземного інвестування реалізується в певних формах, що обумовлене цілями, завданнями, принципами, функціями, методами даного напрямку діяльності. Не вдаючись до дискусії відносно співвідношення деяких понять (наприклад, джерел права і форм права), відзначимо, що в даному дослідженні будуть розглянуті політико-правові форми іноземного інвестування.

Іноземне інвестування є одним із напрямків підвищення ефективності національної економіки, умовою стабілізації та структурних перетворень, задоволення потреб населення та суспільного виробництва у всіх галузях. Тому дослідження існуючих правових передумов для залучення інвестицій є актуальним і має велике практичне значення.

При підготовці даної статті були проаналізовані і використані наукові роботи українських і зарубіжних авторів: О. Ф. Андрійко [2], Я. Берназіюка [3], В. Волкова [4], Є. А. Гетьмана [5], Т. Гуржій [6], Д. Журавльова [7], Ю. Кунева [8], І. Оксьоми [9]; С. С. Сулакшина, М. Ю. Погорелко, І. В. Репина [10]; В. І. Якунина, С. С. Сулакшина, М. В. Вилісова, І. Р. Ахметзянова, Є. С. Сазонова, А. М. Тимченко [11]; М. Ю. Погорелко [12] та ін.

Поняття форми є філософською категорією і може використовуватися в декількох значеннях. У діалектичному матеріалізмі категорія форми невід'ємно пов'язана з категорією змісту. Форма (від лат. forma – вид, образ) будь-якого явища – це видимість, зовнішній бік чого-небудь, що відображає суть